

Талоқ (рисола) (10)

05:00 / 15.02.2017 4520

ИЙЛОНИНГ БАЁНИ

Ийлониинг луғавий ва шаръий маъноси: Ийло луғатда аҳд қилмоқ, қасам ичмоқ деган маъноларни англатади. Шаръий истилоҳда тўрт ой ёки ундан ортиқроқ муддат ичида аёлига яқинлик қилмасликка қасам ичишни ийло деб айтилади.

وَأَهْتَجُوزُ نَابِرُقَ كَرْتِى لَع نَاكْ ءَاوَسْ . اِقْلَطْمَ نِيْمِيْلَا غَلَلَا يِفْ هَانَعَمْ ءَالِيْإِلَا
نَابِرُقَلَطْ ءَاوَسْ هَتَجُوزُ بَرُقِيْ اِلْ نَابِرُقَلَطْ فَلَاحَلَا وَهَفْ عَرَشَلَا يِفْ هَانَعَمْ اِمْ اَخَلَا هَرِيْغْ
دِيْقْ وَ اِدْبْ اِهَبْرُقْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ نَابِرُقْ اِدْبْ اِظْفَلْبْ دِيْقْ وَ اِيْتَجُوزْ اَطْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ
ءَدَمْ وَ اِرَهْشْ ءَسْمَخْ ءَدَمْ يِيْتَجُوزْ بَرُقْ اِلْ هَلَلَاوْ : لِقْ نَابِرُقْ اِمْفْ رَهْشْ ءَبْرْ ءَدَمْ بْ
. ضْرْ اِلْ اَوْمَسَلْ اَمْ اَمْ وَ اِهْرَمْعْ لُوْطْ وَ ءَنَسْ .

“Ийло луғатда, аёли билан яқинлик қилишни тарк қилишга ёки бошқа нарсага мутлоқ қасам ичишдир. Шариатдаги маъноси, эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, аёлим билан яқинлик қилмайман” ёки абадий лафзи билан қайдлаб: “Аллоҳга қасамки, у билан абадий яқинлик қилмайман” ёки тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддатни қайдлаб: “Аллоҳга қасамки, аёлимга беш ой ёки бир йил ёки умрбод ёки осмону ер турғунича яқинлик қилмайман” деб, яқинлик қилмасликка қасам ичишдир” (Китобул фикҳ алаал мазаҳибил арбаа).

Шунинг учун бирор киши тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддат ичида аёли билан ўзини сустиги ёки аёлидан норозилиги туфайли аёли билан қасамсиз қўшилмаса, бас бу ийло дейилмайди.

فَلِحْ نُوْدْ نَمْ اِبْضَغْ وَ اِلْسَاكْ اِدْعَاَصْفْ رَهْشْ ءَبْرْ اِيْطُوْلَا كَرْتِى وَلْفْ فَلَاحْ هَلُوْقْ
. اِعْرَشْ ءَالِيْ اِبْ سِيْلْفْ .

“Мусаннифнинг “қасамдир” деган қавли, яъни бепарволик ёки қасам ичмай аччиқ қилиб тўрт ой ёки ундан кўпроқ муддат яқинлик қилишни тарк қилиш шаръий ийло ҳисобланмайди” (Умдатур риоя).

ИЙЛОНИНГ ҲАҚИҚАТИ

Эр-хотин алоқалари доимий ҳисобланади. Лекин, ушбу алоқа доим ҳам бир хил тарзда бўлавермайди. Балки, баъзи бир сабаблар юзага келиб, ўртадаги алоқалар гоҳо ундай, гоҳо бундай бўлиб туради. Лекин, шариати исломия оилада ўзаро келишмовчилик чиқиб, эр-хотин ришталари узилишини ва бири иккинчисидан гўё эр-хотин бўлмагандек узоқ бўлишларини хоҳламайди. Шунинг учун Қуръони карим бунинг ечимини баён қилиб, эр тўрт ой ёки ундан зиёда муддат давомида аёлимга яқинлик

кетидан қўшилиш билан ийло собит бўлди.

مَلْ أَمْوِيَّ الْإِيَّةَ نَسْ كُبْرَقَا الْهَلْ لَوَا لَاقْ وَأَخْلَلِ دُمْلَا نَعِ صُقْنَلْ أَمْ دَعِ وَطِيَّ أَرْشْ نَمْوْ
أَيْلُومْ رَاصْ رَثْ كَأَفْ رُشْ أَعْبَرَأْةَ نَسْلَا نَمْ يَقَبْ وَاهَبْرَقْ نْ إِبْلَ لْ أَلْ لْ أَيْلُومْ نْ كَيْ

“Тўрт ой муддатдан кам бўлмаслиги ийло шартларидандир. Агар бир киши аёлига: “Аллоҳга қасамки, бир кун кам бир йил яқинлик қилмайман” деса, ўша заҳоти ийло қилувчи бўлмайди. Балки, аёлига яқинлик қилгандан кейин қасам ичган йилидан тўрт ёки ундан кўпроқ муддат қолса ийло қилувчига айланади” (Дуррул мухтор).

ИЙЛОНИНГ ҚИСМИ ВА ҲУКМЛАРИ

Ийло икки хил бўлади:

1. Абадий ийло;
2. Муваққат ийло.

Ийлои муваққатнинг икки сурати бор. Улар:

1. Тўрт ойдан кам муддатга қасам ичиш;
2. Тўрт ой ва ундан кўп муддатга қасам ичиш.

Биринчи суратда ийло дуруст бўлмайди. Шунинг учун бир киши: “Бир ёки икки ёки уч ойгача аёлим билан яқинлик қилмайман” деб қасам ичса, бу шаръий ийло бўлмайди ва ийлонинг ҳукми унга татбиқ қилинмайди. Агар эр аёлига юқорида зикр қилинган ойларда яқинлик қилмаса, эрга ҳам, аёлга ҳам ҳеч нарса лозим бўлмайди. Агар икки ой ичида яқинлик қилса, аёлга талоқ воқе бўлмай, қасамни бузганлиги учун эрга қасамнинг каффорати лозим бўлади.

رَهْشَاةَ بَرَاةَ حَلَلِ يَهُوْ اَهْنَمْ لِقَا يَلْعَ فَلَاحْ وَلِ اِيَّالِ الْفِ

“Ийло муддатидан озга қасам ичиш билан ийло дуруст бўлмайди. Ийло муддати тўрт ойдир” (Шарҳул виқоя).

سَيَلْ وَهْفْ اِرْهَشْ وَ اِنْيَرْهَشْ اَهْ اَطِيَّ اَلْ نَا فَلَاحْ نَا هَلْ صَا حْ وَ اِعْرَشْ يَا اِيَّالِ الْفِ هَلْ وُقْ
دَمْلَا كَلْتْ اَطِيَّ مَلْ نَا هَنَا هَمْ كَحْ لَبْ يَتَا لَا هَمْ كَحْ هَيْ لَعْ بَتْرَتِي الْوَا يِعْرَشْ اِيَّالِ اِيَّابْ
نَا مِ اِيَّالِ اِيَّاسْ يَفْ اِمْ كْ نِي مِي اِرْفَا كْ يَدَا اِهْيَ فِ اِيَّطُوْ نَا وَ هَيْ لَعْ اِيَّشْ اَلْ

“Агар икки ой ёки бир ой яқинлик қилмасликка қасам ичса, у шаръий ийло ҳисобланмайди. Уни устига келгусида келувчи ҳукмлар ҳам тартиб топмайди. Балки, агар ўша муддат ичида унга яқинлик қилмаса, зиммасига ҳеч нарса лозим бўлмайди. Агар яқинлик қилиб қўйса, бошқа қасамларини бузганларидек, қасамнинг каффорати лозим бўлади” (Умдатур риоя).

Иккинчи сурат шуки, эр: “Тўрт ой ёки ундан зиёда муайян муддатда аёлимга яқинлик қилмайман” деб қасам ичса ва тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, ийло бекор бўлиб, аёл эрнинг никоҳида қолади. Лекин, қасамни бузганлиги учун эрга каффорат лозим бўлади. Агар эр ичган

қасамини бузмай, ичган қасамига мувофиқ тўрт ой ёки тўрт ойдан зиёда муайян муддатгача аёлига яқинлик қилмаса, аёлга боин талоқ воқе бўлади ва шу билан ийло тугаб эрга қасамнинг каффорат лозим бўлмайди.

رَفَعْنَا لَكَ ذُنُوبَكَ وَأَعْتَمْنَا لَكَ وَجْهَكَ وَكُنَّا لَكَ صِدْقًا وَرَدَدْنَا لَكَ الْكُلَّ مَمْلُوكًا ۖ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرَةَ لَيْلًا وَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ نَهْيًا ۚ

“Агар тўрт ой ичида яқинлик қилиб қўйса, қасамхўр бўлиб, каффорат лозим бўлади. Чунки, каффорат қасамхўрлик вожиб қилган нарсадир. Ийло эса соқит бўлади. Чунки, қасам қасамни бузиш билан бекор бўлади. Агар тўрт ой ичида яқинлик қилмаса, хотин бир боин талоқ бўлади” (Ҳидоя).

Абадий ийло – абадий аёлга яқинлик қилмасликка қасам ичиш абадий ийло дейилади. Масалан, эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, абадий сенга яқинлик қилмайман” деса ёки абадий лафзисиз эр аёлига: “Аллоҳга қасамки, сенга яқинлик қилмайман” деса, бас икки лафз билан ичилган қасмининг ҳукми бир хилдир, яъни эр бундай ҳолатда тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, ийло тугаб, ичган қасамини бузганлиги учун қасам каффоратини тўлайди. Агар тўрт ойгача яқинлик қилмаса, аёлга бир боин талоқ воқе бўлади ва ийло давом этади. Бир боин талоқдан кейин эр аёлни никоҳ билан ўзига қайтариб олса, абадиятга ичилган ийло яна давом этади. Агар яна тўрт ой ичида эр аёли билан қўшилса, ийло тугаб, ичган қасмининг бузганлигини каффоратини тўлайди. Агар иккинчи никоҳдан кейин ҳам эр аёлига тўрт ой ўтгунча яқинлик қилмаса, иккинчи боин талоқ воқе бўлади ва ийло давом этади. Иккинчи боин талоқдан кейин эр аёлини никоҳ билан ўзига қайтариб олса ва тўрт ойгача яқинлик қилмаса, учинчи муғаллаза боин талоқ воқе бўлади. Учинчи талоқдан кейин аёл идда ўтириб, ундан кейин шаръий ҳалоласиз аввалги эрига қайта олмайди. Шаръий ҳалолодан кейин аввалги эрига никоҳланса, абадиятга ичилган ийло бекор бўлади. Агар эр аёлига бундан кейин ҳам тўрт ойгача яқинлик қилмаса, боин талоқ воқе бўлмайди. Лекин, эр аёлига яқинлик қилса, ичган қасамининг бузганлигини каффоратини тўлайди. Чунки, ийло таълиқут талоқ каби милкка боғланган эди. Милк янгилангандан кейин таълиқут талоқни асари боқий қолмаганидек, ийлонинг асари ҳам боқий қолмайди. Лекин қасам боқий қолади.

تَضَمَّنَا وَآتَيْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَزَّيْنَاهُ وَإِلَّا لَكُنَّا عِزًّا ۚ وَإِذَا حَضَرَ عَاقِبَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا صَدَّقْتَ رَبًّا لَدُنَّا فَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ عَشْرَةَ لَيْلًا وَسَبَّحْتَ بِحَمْدِ رَبِّكَ نَهْيًا ۚ

“Ийло маълум бир муддатга ичилган бўлса, қасам соқит бўлади.

Агар абадий бўлса эса, соқит бўлмайди. Агар хотинига иккинчи ва учинчи бор никоҳланса ҳамда муддат ўтгунича яқинлик қилмаса, кейинги ийло билан боин талоқ бўлаверади. Муддат уйланган вақтдан ҳисоланади. Агар хотин бошқа эрга текгач аввалги эр уни ўз никоҳига олса, тўрт ой ўтсада талоқ бўлмайди. Қасам ичганданги милк тугаганлиги учун. Агар бошқа эрга тегиб чиққандан кейин унга яқинлик қилса, қасамини боқий қолгани учун каффорат лозим бўлади” (Дуррул мухтор).

АЛЛОҲ ТАОЛО БИЛАН ҚАСАМ ИЧМАЙ БИРОР НАРСАНИ ЗИММАСИГА ВОЖИБ ҚИЛИБ ИЙЛО ҚИЛИШ

Аллоҳ таоло исми билан қасам ичиш билан ийло қилишнинг баёни юқорида зикр қилинди. Лекин, бирор киши ийлода Аллоҳ исми билан қасам ичиш ўрнига шарт ва жазога кўра бирор бошқа нарса билан қасам ичса ва уни қилиш умумий тарзда машаққат туғдирадиган бўлса, бас қачон шарт топилса, яъни аёлга яқинлик қилса, жазо, яъни ичган қасами лозим бўлади. Масалан, бир киши аёлига: “Сенга яқинлик қилсам, менга ҳаж ёки бир ой рўза тутиш лозим бўлсин ёки қулларим озод бўлсин ёки сенга яқинлик қилсам бошқа аёлим талоқ бўлсин” деса ва аёли билан яқинлик қилса, бас бу кишига ҳаж, рўза, қулини озод қилиш ва аёлига талоқ воқе бўлади ҳамда шу билан ийло тугайди. Лекин, у киши тўрт ойгача аёлига яқинлик қилмаса, ийло сабабли унинг аёлига бир боин талоқ воқе бўлади. Чунки, аёлга яқинлик қилмаслик қасам билан рўёбга чиқди. Қасам эса, шарт ва жазодир. Жазо аёлга яқинлик қилишдан тийиб тургувчидир. Зеро, у жазо сабабли яқинлик қилишдан тўсиляпти. Агар шарт ва жазо бажариш қийин бўлган ишлардан бўлса, ўшак жазо ва шарт туфайли яқинликдан тийилиш собит бўлади ва буни ийло дейилади ва шунинг учун ҳам тўрт ой ўтишига бир боин талоқ воқе бўлади. Талоққа қасам ичишликнинг сурати шуки, мурожаат қилаётган аёлига талоқни муъаллақ қилади. Масалан, тўрт ойгача сенга яқинлик қилсам талоқсан дейиши каби. Талоқни таълиқ қилишнинг ҳам икки сурати бор. Хитоб қилаётган аёли билан қўшилишга талоқни таълиқ қилиш ёки хитоб қилинаётган аёлнинг кундошига талоқни таълиқ қилиш. Ушбу ҳар икки сурат ҳам яқинлик қилишдан тўсувчи ҳисобланади. Масалан, эр аёлига: “Сенга яқинлик қилсам талоқсан” деса ва тўрт ой ичида у билан яқинлик қилса, бир ражъий талоқ воқе бўлиб, ийло тугайди. Лекин, билинги, бу суратда ийло сабабли боин талоқ воқе бўлмайди. Агар эр аёлига қараб: “Сенга яқинлик қилсам фалон аёлим талоқ бўлсин” деса ва тўрт ой ичида у билан яқинлик қилса, хитоб қилинган аёлининг кундошига ражъий талоқ воқе бўлади. Лекин, ийло қилинган аёлга талоқ воқе бўлмайди. Ҳа, агар эр у хитоб қилган аёлига

тўрт ойгача яқинлик қилмаса, ийло туфайли кундошига талоқ тушмай ўзига бир боин талоқ воқе бўлади.

عَنْ مَوْلَى قُحَّحِ بْنِ لُؤْمٍ وَهُوَ قَالَ طَوَّأْتُ عِوَاءَ قَدَّصِبٍ وَأَمَّ وَصِبٍ وَأَجَّحِبَ فَالْحَوْلُ وَنَمَّ أَهِي فِ أَمَلٍ عَنَّ أَمَّ عَيْزِ الْجَالِ وَهَدَّوْءَ أَزْجَلِ أَوْ طَرَّشِ الْاُرْكَذِ وَهُوَ نِيْمٌ لِبَابِ الْكُؤِ وَهُوَ تَبَّحِصَ قَالَ طَوَّأْتُ عِوَاءَ قَدَّصِبٍ وَأَمَّ وَصِبٍ وَأَجَّحِبَ فَالْحَوْلُ وَنَمَّ أَهِي فِ أَمَلٍ عَنَّ أَمَّ عَيْزِ الْجَالِ وَهَدَّوْءَ أَزْجَلِ أَوْ طَرَّشِ الْاُرْكَذِ وَهُوَ نِيْمٌ لِبَابِ الْكُؤِ وَهُوَ تَبَّحِصَ قَالَ طَوَّأْتُ عِوَاءَ قَدَّصِبٍ وَأَمَّ وَصِبٍ وَأَجَّحِبَ فَالْحَوْلُ وَنَمَّ أَهِي فِ أَمَلٍ عَنَّ أَمَّ عَيْزِ الْجَالِ وَهَدَّوْءَ أَزْجَلِ أَوْ طَرَّشِ الْاُرْكَذِ وَهُوَ نِيْمٌ لِبَابِ الْكُؤِ وَهُوَ تَبَّحِصَ

“Агар аёлим билан яқинлик қилсам ҳаж, рўза, садақа, қул озод қилиш ёки талоқ лозим бўлсин деб қасам ичса, қасам билан яқинликдан тўсувчи топилгани учун бундай киши ийло қилувчига айланади. Бундай қасам шарт ва жазони зикр қилишдир. Чунки, бундай жазоларда машаққат бўлиб, хотинга яқинлик қилишдан ман қилувчи бўлади. Талоққа қасам ичишликнинг сурати, яқинлик қилишни ўзининг ёки кундошининг талоғига боғлиқ қилишдирқ.” (Ҳидоя).

Шарт ва жазо тарзида бирор нарсага қасам ичса ва уни қилиш умумий тарзда қийинчилик туғдирмаса, бу ийло бўлмайди. Масалан, бир киши аёлига: “Сенга яқинлик қилсам, тўрт ракъат ёки бир кун рўза тутиш лозим бўлсин” деса, бу билан каффорат ҳам, ийло ҳам воқе бўлмайди, яъни тўрт ой ичида аёлига яқинлик қилса, тўрт ракъат ёки бир кун рўза лозим бўлмайди ёки аксинча тўрт ой яқинлик қилмаса, аёлга ийло сабабли бир боин талоқ воқе бўлмайди.

أَمَّا كِهْوَحْنَ وَجَّحْلَاكِ وَسَفَنَ يَفِ أَقْشُمُ هُنَّ وَكَطَرَّشِ الْاُرْكَذِ قَشْمُ عَيْشِبِ الْاِلْهُلُ وَقَشْمُ كِلْسَكِ وَأَنْبُجَلُ هُوَ أَقْشِ إِضْرَعُ نِأُونِ يَتَعَكَّرُ رَةَ الْاَصَوِّ وَرَعْلَاكِ هُوَ رِيْعَ جَحْفِ، يَتَأْيِ حَتَفْلَا نَع

“Машаққатга солувчи нарса бўлиши лозим. Ҳаж ва у каби ўз нафсида машаққатга солувчи бўлиши шартдир. Ундан бошқа сафарбарликда қатнашиш, икки ракъат намоз кабилар чиқиб кетди. Гоҳида, қўрқоқлик ёки дангасалик туфайли уларда ҳам машаққатга солиш бўлсада. “Фатҳ” да ўтганидек” (Раддул мухтор).

Бир кишининг бир неча аёллари бўлса, ийло сабабли барча аёлларига талоқ воқе бўладими ёки фақат хитоб қилинган аёлигами? “Дуррул мухтор” соҳиби бу борада олимлардан турли қавлларни нақл қилганлар. Лекин, аллома Шомий барча қавлларни баён қилиб, сўзи охирида хулоса тарзда шундай деганлар: “Эр томонидан ийло қилишнинг турли суратлари бор. Агар эр фақат бир аёлига хитоб қилиб: “Сен менга ҳаромсан” деса, ҳеч қандай ихтилофсиз хитоб қилинган аёлига боин талоқ воқе бўлади. Бошқа аёлларига эса, талоқ воқе бўлмайди. Агар эр умумий сийғада: “Ҳар бир ҳалол нарса менга ҳаром” деса, бил иттифоқ барча аёлларига талоқ воқе бўлади. Агар эр birlikда: “Аёлим талоқ” деса, ҳеч қандай тайинсиз

қасамини бузган бўлмайди. Агар эр ёки аёл беморлиги туфайли амалий тарзда тўрт ой ичида яқинлик қилишни имкони бўлмаса ёки аёлнинг жинсий аъзосида ратқо (гўш, суяк, без каби нарса пайдо бўлиб, яқинлик қилишга монельлик қиладиган) касаллиги пайдо бўлса ва шу сабабли аёл билан яқинлик қилишни иложи бўлмаса ёки аёл жуда ёш бўлгани сабабли яқинлик қилиш мумкин бўлмаса ёки эр билан аёлнинг ўртасидаги масофа тўрт ойдан зиёда муддатни ташкил қилса “Ҳидоя” асарининг соҳиби бу суратларнинг барчасида эрга сўз билан аёлига қайтиш ихтиёри берилади деганлар. Агар юқоридаги шартлар топилган эр ийло муддатининг ичида: “Мен аёлимга қайтдим” деса, баса ийло соқит бўлади. “Иноя” асарининг соҳиби унга қўшимча қилиб: “Агар эр бемор бўлса, унинг уч сурати бор:

1. Эр соғлом ҳолатда аёлини ийло қилса ва ийлодан кейин соғлом ҳолатда бир неча пайт юрса ва шу вақт оралигида аёли билан қўшилишни истаса, қўшила олишга қодир бўлса-ю, лекин бу ишни қилмаса ва бемор бўлиб қолса, бас бизнинг наздимизда бундай киши фақат жимо билан аёлига қайтиши мумкин, сўз билан эмас;

2. Бир киши касал ҳолатида ийло қилса ва ордан тўрт ой ўтгунча касаллиги давом этса, бундай кишининг ийлоси сўз билан дуруст бўлади. Ражъат қилиш сўзлари қуйидагилар: Унга қайтдим, унинг ийлосини ботил қилдим, уни қайтариб олдим кабилар. Агар яқинлик қилишга қодир бўлмаган киши сўз билан аёлига қайтса, қасам каффорати лозим бўлмайди. Чунки, каффорат қасамни бузишга тайин қилинган жазодир. Эр аёлига яқинлик қилмас экан “аёлимни ўзимга қайтариб олдим” деган эрнинг сўз билан ийло бекор бўлиб, қасам бузилмайди;

3. Бир киши касал ҳолатида ийло қилса ва ийло муддати оралигида жимо қилишга қодир бўлиб қолса, бас унинг аёлга қайтиши яқинлик билан бўлади. Агар жимога қодир бўлишдан олдин сўз билан аёлга қайтган бўлса, эътиборга олинади. Агар сўз билан қайтган бўлмаса, тузалгандан кейин сўз билан ражъат қилиши ботил бўлади. Чунки, ўринбосар воситасида мақсадга эришиш, аслга қодир бўлмаган суратдагина бўлади. Бу ерда эса, эр аслга қодир бўлиб қолди.

أَلَّ رِيَّعًا وَأَقْرَبًا وَأَضْرَمَ تَنَاقًا وَأَعَامَجًا لَعَلَّ رُدِّيَ إِلَى رَمِي لَوْ مَلَا نَاكَ نِوَا
نَا هُوَ فِإِلِّي إِذْ دُمِّي فِيهِ لِيَلِّصَ نِي نَأْ رُدِّيَ إِلَى فِإَسَمِ أُمِّهِ نَبَّ تَنَاقًا وَأَعَامَجَت
أَلِّي إِذْ لَطَقَسَ لَدَلَّاقًا نِإْفِءِ أَلِّي إِذْ دُمِّي فِيهِ لِيَلِّصَ نِي نَأْ رُدِّيَ إِلَى فِإَسَمِ أُمِّهِ نَبَّ تَنَاقًا وَأَعَامَجَت

“Ийло қилувчи касаллиги туфайли яқинлик қилишга қодир бўлмаса ёки аёл бемор, ратқо (қин ичидан суяк ўсиб чиқиб яқинлик мумкин бўлмайдиган аёл) ёки тенгқурлари яқинлик қилинмайдиган даражада ёш бўлса ёки эр-хотин ўртасида сафар масофаси бўлиб, ийло муддати ичида бир-бирига етиша олмаса, эрнинг ийло

муддатининг ичида оғзаки равишда мен аёлимга қайтдим дейиши ийлони бузиш ҳисобланади. Агар эр шу сўзни айтса ийло соқит бўлади” (Ҳидоя).

أَحْيَا صَوِّئَالِي دَعَبِي قَبْوُ حِي حَصَّ وَوَعَا لِي آلَاءَ نَأْ أَدَحَا؛ حُجُّوْا لَثَّ لِي عَقَّةَ لَأَسْمَلِ وَوَدَّ
أَنْ دَنْعَ عَامَجْ لِبَابِ هُوَيْفَ وَ، كَلِدَ دَعَبَ صَرَمَ مَثُ أَعَمَ أَيْ نَأْ هِي فُ عِي طُتْ سَيَّ أَرَأْدُقُم
وَ نَأْسَلِبَ لَوُقِي نَأْ هُوَيْفَ وَ ضَيْرَمَ وَوَهُ رُ شَأْ عَبْرَأْ مَتَّ وَ ضَيْرَمَ وَوَهُ وَ لَأْ هُنَّ أَيْ نَأْ لَو
أَدَّ لِي عَأْيِي فَهَوْنُ وَكَ نَمُ مَزَلِي أَلَوَ أَنْ دَنْعَ أَلِي لَأَطَقَسَ كَلِدَ لَأَقُ نَأْ فُ؛ أَيْ لِي تَائِفُ
وَ نَأْسَلِبَ لِبَابِ عِي فَ لِبَابِ قُ قَحَّ تَيَّ أَلِ تَنْ حَلَّ أَوِ، تَنْ حَلَّ أَوِ أَعَزَّ أَلِ رَفَّ كَلَّ لَبَجَّ تَنْ أَلِ عَجَّ وَ لَأ
نَأْ كُ أَوَسَّ عَامَجْ لِبَابِ هُوَيْفَ وَوَدُّ مَلَّ يَفِ عَامَجْ لَلِ لِي عَرَدَّقُ وَ ضَيْرَمَ وَوَهُ وَ لَأْ هُنَّ أَيْ نَأْ لَو
هُنَّ أَلِ عَأْفَ إِذْ كَلِدَ وَ رَهَاطُ فَيَّ مَلَّ إِذْ أَمَّ؛ أَيْ فَيَّ مَلَّ وَ لَوُقِي لِبَابِ هَوَضَرَمَ يَفِ أَيْ لِي عَأْفَ
فَلَّ لِبَابِ دُوْصُقْ مَلَّ لَوُصُحَ لَبَقْ لَوُصُحَ لِي عَرَدَّقُ

“Бу масала уч кўринишга эгадир: Биринчиси, эр соғ-саломатлигида ийло қилди ва ийлодан кейин ҳам яқинлик қилишга қодир бўладиган миқдорча саломат бўлди. Сўнг бемор бўлиб қолди. Унинг аёлига қайтиши жимо биландир. Бу бизнинг наздимизда. Иккинчиси, касал ҳолатда ийло қилди ва тўрт ой ўтса ҳам касаллигидан тузалмади. Унинг аёлига қайтиши оғзаки равишда: “Мен аёлимга қайтдим” дейиши билан бўлади. Агар эр шундай деса, ийло соқит бўлади. Бу бизнинг наздимизда... Шундай тарзда аёлига қайтиши билан каффоротлозим бўлмайди. Чунки, каффорот қасмхўрликнинг жазосидир. Қасамхўрик эса, оғзаки қайтдим дейиши билан рўёбга чиқмайди. Учинчиси, касаллигида ийло қилди ва ийло муддатида жимо қилишга қодир бўлди. Унинг алига қайтиши жимо қилиши билан бўлади. Хоҳ, касаллиги вақтида сўз билан аёлига қайтган бўлсин ёки қайтган бўлмасин. Қайтмаган суратида бу очиқ ойдин аниқ. Қайтган суратда ҳам шундайдир. Чунки, у қасам билан мақсад ҳосил бўлишидан илгари жимо билан аёлга қайтишга қодир бўлиб қолди” (Шархул иноя).

ЯҚИНЛИК ҚИЛИШГА МОНЕЪ ТОПИЛГАНЛИГИ САБАБЛИ СЎЗ БИЛАН АЁЛГА РАЖЪАТ ҚИЛИШ

Сўз билан ийлодан қайтиш яқинлик қилишга ҳақиқий тўсиқ топилганда бўлади. Шаръий тўсиқ ийлодан сўз билан қайтишга сабаб бўлмайди. Чунки, шаръий монеъ топилган вақтда эр ҳукман ожиз бўлиб, ҳақиқатда яқинликка қодир ҳисобланади. Масалан, бир киши аёли эҳромдалигида уни ийло қилди ёки ўзи эҳромда эди. Ҳажга эртароқ эҳромга кириб, тўрт ой эҳромда боқий қолса, сўз билан ийлони бекор қилиши эътиборга олинмайди. Гарчи эҳромда туриб аёлига яқинлик қилиш шаръий тўсиқ бўлсада.

نُؤُكَيَّ أَيُّغَرَشَنَّ أَكْ وَلَّ هُنَّ إِفَّ أَيُّغَرَشَنَّ عَطُولًا نَعْنَعُ نَأْمَلَّ لَوُكَيَّ أَلِ نَأْبُ أَيُّقِي قَحَّ أَعْجَعُ

тутади. Агар рўзани узулуксиз тутмаса, қасам каффорати адо бўлмайди.

Масала: қасам каффорати қасамини бузгандан кейин адо қилинади. Шунинг учун агар жимодан олдин каффоратни адо қилиб, жимо қилса, бас каффорат адо бўлмайди ва қасамни бузгандан кейин каффоратни қайтадан адо қилади.

مُهْتَوِسْكَ وَأَرَاظِلَالِي فِإْمِهِ أَمَكَ نَيْكَاسَمِ رَشَعْمُاعْطِ وَأَبَقَرُقَاتْعِهُتَرَأْفَكَو
ءَأَيْشَأَلْأَنْعِيْ أَاهَنْعَزَجَعْنِإْفُ لِيْوَإَرْسَلْأَنْجِيْ مَلَفِ وَنَدَبْ ءَمَاعِ رُتْسَيْ بَوْتِ لِكُلِ
هَلْوَقِ هِيْ فُلْصَأَلْأَوْ، (ءَأَلْوَإْمِأَيْ أَةًأَلْثَمَاصْءَأَدَأَلْءَأَدَأَلْأَتَقْوِ ءَةًأَلْثَلْأ
أَلِيْ نَعْيِ شَنْحَلْبَقْ رَفْكَيْ مَلْوِ ءَيْأَلْ { نَيْكَاسَمِ رَشَعْمُاعْطِهُتَرَأْفَكَف } لِيْ لَأَعْت
تَنْحَلْأَلْءَعْرَأْفَكَلْأَمِيْ دَقْتُ زُوجِيْ

“Унинг каффорати зиҳордаги каби бир қул озоқ қилиш ёки ўнта мискинга таом бериш ёки зиҳорда бўлмаган ўн кишига баданларини кўп қисмини яширадиган даражада кийим кийдириш. Шунга биноан, ёлғиз шалворлар жоиз эмас. Агар адо қилиш вақтида юқоридаги уч нарсдан ожиз қолса, уч кун кетма-кет рўза тутишдир. Бу борадаги далил Аллоҳ таолонинг “Унинг каффороти ўнта мискинни тўйдиришдир” деган сўзидир. Қасамни бузишдан аввал каффоратни адо қилиш жоиз бўлмайди ” (Дурарул ҳуккам).

ИЙЛОДА ЎЗ-ЎЗИДАН БОИН ТАЛОҚ ВОҚЕ БЎЛАДИ ВА ЭР-ХОТИННИНГ ЎРТАСИНИ АЖРАТИШ УЧУН ҚОЗИНИНГ ҲУКМИГА ҲОЖАТ ЙЎҚ

Ийлонинг муддати тўрт ой ўтгандан кейин аёлга ўз-ўзидан боин талоқ воқе бўлади. Эр-хотин ўртасини ажратиш учун қозининг ҳукмига зарурат йўқ.

عَبْرَأَلْأَتَضَمَ إِذْإِنِالْوُقْيِإِنَاكَ اْمُهْنَعُءَلْأَلْأِيضَرَ تَبَأْتُنْبُدِيْزَوْنَأْفَعُنْبُنَأْمَشُع
ءَقْلَطْمَلْءِدْعُءَتَغْتِ اوسْفَنْبُقَحْأَيْهَوُءِدْحِأَوِيْهَفُ رُءَشَأَلْأ

Усмон ибн Аффон ва Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳумлар айтадилар:

“Тўрт ой ўтса, у бир (боин талоқ)дир. У (аёл) ўзига ҳақлироқ бўлиб, талоқ қилинган (аёл)ни иддасини ўтиради”.

Бу мазмунда Абдуллоҳ ибн Масъуд, Ибн Аббос розияллоҳу анҳумлар ва тобиинлардан ривоят нақл қилинган.